

ٲارن لاءِ ’ڊرس لطيف‘ جو سلسلو

اسات جو شاه لطيف

(ڪتاب پهريون)

سهيڙيندڙ

ڊاڪٽر فهميده حسين

صلاڪار

تاج جويو ۽ سيد شيرشاه

سنڌي لئنگئيج اٿارٽي

حيدرآباد، سنڌ.

2012ع

سنڌي لئنگئيج اٿارٽيءَ جو ڪتاب نمبر (186)

سڀ حق ۽ واسطا محفوظ

اسان جو شاهه لطيف (ڪتاب پهريون)

سهيڙيندڙ: ڊاڪٽر فهميده حسين

صلاحڪار: تاج جويو ۽ سيد شير شاهه

چاپو: پهريون

سال: آگسٽ 2012 ع

تعداد: 1000

قيمت: 30/= روپيا

Catalogue Reference

Dr. Fahmida Hussain
Asan Jo Shah Latif
Children's Literature
Sindhi Language
Sindhi Language Authority
ISBN 978-969-9098-91-8

هيءُ ڪتاب، اڪادمي ادبيات پاڪستان، اسلام آباد جي مالي سهڪار سان ڇپائي پڌرو ڪيو ويو.

ASAN JO SHAH LATIF

Compiled by: Dr. Fahmida Hussain
Edition: First
Year: August 2012
Quantity: 1000
Price: Rs. 30 /=
Composed by: Hussain Ahmed & Asadullah Bhutto.
Title: Asadullah Bhutto
Printed by: Pakiza Printers, Hyderabad.
Published by: Taj Joyo, Secretary, Sindhi Language Authority,
Hyderabad, National Highway, Hyderabad, Sindh, 71000, Pakistan.
Tel: 022-9240050-53
Fax: 022-9240051
E-mail: sindhila@yahoo.com
Website: www.sindhila.org

هيءُ ڪتاب، تاج جويو، سيڪريٽري سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد، ميسرز پاڪيزه پرنٽرز حيدرآباد کان ڇپائي،

اداري جي آفيس، نيشنل هاءِ وي، حيدرآباد، سنڌ مان ڇپائي پڌرو ڪيو.

هن ڪتاب بابت

هن ڪتاب ۾ اسان جي سنڌ جي تمام وڏي شاعر شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي ڪلام مان ”سر ڏهر“، ”سر يمن ڪلياڻ“، ”سر پروو سنڌي“ ۽ ”سر سارنگ“ نالي سُرَن مان بنيادي اخلاقي قدرن جي حوالي سان بيتن جي چونڊ ڪئي وئي آهي، جن ۾ انسانن ۾ پيار ۽ ٻڏيءَ، سچي دوستيءَ جي سڃاڻپ ۽ هڪ ٻئي سان سٺي هلت جي سکيا ڏني وئي آهي. اُن کان سواءِ پنهنجي پياري وطن جي سک، سلامتيءَ ۽ خوشحاليءَ جي دعا سان گڏ سچي جهان جي ماڻهن جي شاد ۽ آباد رهڻ جي دعا پڻ شامل آهي، جنهن سان شاگردن ۾ پنهنجن ديس وارن سان گڏ سموري دنيا جي انسانن سان محبت جو جذبو اجاگر ٿيندو.

پنهنجي پاران

سڄي دنيا ۾ اهو دستور آهي ته اتان جا تعليمي ماهر ۽ علمي ادارا پنهنجن ڏاهن، عالمن، اديبن، شاعرن ۽ سندن ڪم جي باري ۾ پنهنجي نئين نسل کي ڄاڻ ۽ آگاهي ڏيڻ لاءِ، انهن جي زندگين توڙي تخليقن بابت ٻاراڻا ايڊيشن ڪيندا آهن ۽ اهي نه صرف اسڪولن ۾ ’واڌو مددگار مطالعي‘ (supplementary reading) لاءِ پڙهائڻ ضروري سمجهيا ويندا آهن. پر ٻارن جا مائٽ گهر ۾ انهن جي اڀياس کي همٿائيندا آهن ۽ کين ڪنهن ڪاميابيءَ يا سالگرهه وغيره جهڙن موقعن تي سوکڙيءَ طور به ڏيندا آهن. انگريزي ٻوليءَ جي وڏي شاعر ۽ ڊرامانگار وليم شيڪسپيئر جي مشهور ڊرامن جا مختصر ٻاراڻا ايڊيشن هجن يا اردوءَ جي شاعر علامه اقبال بابت ’اسان جو اقبال‘ نالي سيريز جا ڪتاب، اهي ٻارن ۾ انهن شاعرن بابت وڏي ساڃاهه پيدا ڪن ٿا.

سنڌي ٻوليءَ جو قومي شاعر شاهه عبداللطيف ڀٽائي، نه صرف سنڌ، پاڪستان بلڪ سموري دنيا جي وڏن شاعرن ۾ اعليٰ مقام رکي ٿو. ’شاهه جو رسالو‘ هر سنڌيءَ جي گهر ۾ لازمي طور هوندو آهي ۽ وڏي عمر جا مرد ۽ عورتون ان مان ڪيتراڻي بيت پهاڪن ۽ چوڻين طور پيا ورجائيندا آهن. پر ڪجهه وقت کان نوجوان نسل ۾ اهو تاثر اُڀريو آهي ته شاهه لطيف جي ٻولي ڏکي آهي ۽ کين اها گهٽ سمجهه ۾ ٿي اچي. منهنجي خيال ۾ ان جو سبب اهو آهي، جو اسان ٻارن کي ننڍي هوندي کان شاهه لطيف ۽ سندس ڪلام جي باري ۾ مناسب ساڃاهه ڏيڻ ۾ ڪوتاهي ڪئي آهي. جيڪڏهن اسين ڪچيءَ کان کين شاهه جا بيت ٻڌايون ۽ ٻار جي عمر کي ڌيان ۾ رکي، درجيبندي ڪري پهرين سؤ لاءِ پوءِ آهستي آهستي ڳوڙهي معنيٰ رکندڙ بيت سندن ڪنن ۾ وجهون ۽ انهن جي معنيٰ کين سمجهايون ته وڏو ٿي ڪوبه نوجوان ائين ڪونه چوندو ته شاهه جي ٻولي ڏکي آهي. ٻوليءَ کان اڳتي شاهه لطيف جي ڪلام ۾ معنيٰ جا موتي وڪريا پيا آهن. اعليٰ انساني اخلاقي قدرن، وطن دوستيءَ ۽ انسان دوستيءَ سان

گذ دنيا ۾ ڪامياب زندگي گذارڻ جا سبق پريا پيا آهن. ضروري آهي ته پنهنجن ٻارن جي ذهني ۽ اخلاقي تربيت لاءِ اهي ڪين پڙهايا وڃن.

ڪجهه ڏينهن اڳ محترم ڊاڪٽر سليمان شيخ صاحب ٻڌايو ته سنڌ گريجوئيٽس ائسوسيئيشن جي نگرانيءَ ۾ سنڌ جي مختلف شهرن ۾ هلندڙ 25 'روشن تارا' اسڪولن ۾ چوٿين کان اٺين ڪلاس تائين 'شاهه لطيف' پڙهايو ويندو آهي، ان لاءِ پاڻ ڪجهه ڪتاب به تيار ڪرايا هئا، جيڪي انهن اسڪولن ۾ نصابي ڪتابن طور پڙهايا ويندا آهن. وري هاڻي تازو پاڻ اها خوشخبري به ٻڌايائين ته سنڌ حڪومت به اصولي طور اها ڳالهه قبول ڪئي آهي ۽ جلد ئي ان ڏس ۾ ڪوفيصلو ٿيڻ وارو آهي، جنهن موجب اسڪولن ۾ "درس لطيف" جو آغاز ڪيو ويندو.

انهيءَ حوالي سان اسان بهتر سمجهيو ته سنڌي لئنگئيج اٿارٽي به سنڌي ٻوليءَ جي معمار ۽ محسن شاهه لطيف جي ساڃاهه پيدا ڪرڻ جي مقصد سان "درس لطيف" ڏيڻ لاءِ ننڍڙا ڪتابڙا ڇپرائي، پنهنجو ڪردار ادا ڪري. ان ڏس ۾ پنج ڪتابڙا تيار ڪيا ويا آهن، جن ۾ ٻارن جي عمرين کي ذهن ۾ رکي تمام سؤلا ۽ سبق آموز بيت درجيوار ڏنا ويا آهن. هر هڪ بيت ۾ موجود ڏکين لفظن جون معنائون ۽ بيت جي سمجهاڻي ڏني، ٻارن ۾ ڪنهن نه ڪنهن اخلاقي گڻ پيدا ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي آهي. ان ڏس ۾ آءٌ محترم پروفيسر سيد شيرشاهه ۽ محترم پروفيسر تاج جويي جي ٿورائتي آهيان، جن هنن ڪتابن کي نظر مان ڪڍيو ۽ تمام سهڻيون صلاحون ڏنيون.

مون کي اميد آهي ته هنن ڪتابڙن ذريعي سنڌ جي ٻارن ۾ اسان جي پياري ٻوليءَ جي عظيم شاعر شاهه لطيف جي ساڃاهه پيدا ٿيڻ سان گڏ ساڻس اُنسيت پڻ پيدا ٿيندي.

– ڊاڪٽر فهميده حسين

شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي زندگيءَ جو مختصر احوال

شاه عبداللطيف ڀٽائي سنڌ جو عظيم قومي شاعر آهي. سندس والد جو نالو سيد حبيب شاهه هو. سندس تڙ ڏاڏو شاهه عبدالڪريم بلڙيءَ وارو پڻ سنڌ جي ناليوارن شاعرن مان هڪ ٿي گذريو آهي.

شاه عبداللطيف سن 1689ع ۾ ڄائو هو. جيئن ته آخري عمر ۾ پاڻ ڀٽ شاهه تي رهائش اختيار ڪئي هئائين ۽ اتي ئي وفات ڪيائين، ان ڪري کيس ”ڀٽائي“ به چيو ويندو آهي.

شاه عبداللطيف ڀٽائي ننڍڙي هوندي پنهنجي ڳوٺ ۾ آخوند نور محمد ڀٽيءَ جي مدرسي ۾ داخل ٿيو. ان کانپوءِ سندس تعليم ۽ تربيت سندس مائٽن، وڏڙن ۽ بزرگن ڪئي. پاڻ ڪيترائي ڀيرا سِير سفر تي پڻ ويو ۽ سنڌ ۽ ان کان ٻاهر جا ڪيترائي ماڳ مڪان ڏٺائين ۽ گهڻن ئي ماڻهن سان مليو. جنهن مان پڻ تمام گهڻو علم پرايائين ۽ ڪيترن ئي لوڪ قصن ڪهاڻين بابت معلوم ٿيس. انهن سمورين ڳالهين مٿس تمام گهڻو اثر ڪيو ۽ پاڻ انهن کي پنهنجي شاعريءَ ۾ پيش ڪيائين.

شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي ڪلام جو ڪتاب ”شاهه جو رسالو“ سڏجي ٿو. جيڪو نه صرف سنڌ ۾ بلڪ سموري دنيا جي ادب ۾ اعليٰ درجو رکي ٿو. سندس ڪلام ۾ سنڌ جي لوڪ ڪهاڻين ۽ ڪردارن ذريعي اسان لاءِ ڪيترائي اعليٰ پيغام سمجهايل آهي. شاهه صاحب پنهنجي ڪلام ۾ زندگيءَ جي اعليٰ قدرن، پاڻ سڃاڻڻ ۽ پنهنجي خدا کي سڃاڻڻ جو پيغام ڏنو آهي. هن اسان سڀني کي بنا فرق جي سمورن انسانن سان محبت ڪرڻ

جو درس به ڏنو آهي.

شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ پنهنجي شاعريءَ ۾ انسانن کي عام زندگيءَ کي سٺي نموني گذارڻ لاءِ تمام سهڻيون صلاحون ۽ سبق ڏنا آهن. ان لاءِ هن پنهنجي ڪلام ۾ قرآن شريف، ۽ ٻين مذهبي ۽ اعليٰ اخلاق جو سبق ڏيندڙ ڪتابن ۽ زندگيءَ جي تجربن ذريعي ڪيتريون ئي سمجهاڻيون ڏنيون آهن. ان کانسواءِ سنڌ جي تاريخ ۽ جاگرافيءَ، ماڻهن جي رهڻ سهڻ جي طور طريقي، رسمن رواجن جو به نهايت سهڻن لفظن ۾ بيان ڪيو آهي.

شاهه سائينءَ جي ”رسالو“ ۾ غريب ۽ مسڪين ماڻهن، توڙي اميرن جي هلت چلت جو بيان به آهي. هن سنڌ جي عام زندگيءَ ۾ پورهيتن جي ڪيترن طبقن جو ذڪر پڻ ڪيو آهي جن ۾ واڍا، لوهار ڪنڀار ڏنار ڪوري ۽ ڪاتار شامل آهن. پر هو سڀني کان وڌيڪ پيار سان پنهنجي ديس ۽ ان جي غريب ماڻهن ۽ سانگيڙن جو ذڪر ڪري ٿو ۽ انهن ذريعي سمورن انسانن سان هڪ جهڙي محبت ڪرڻ جو سبق ڏئي ٿو.

شاهه عبداللطيف ڀٽائي سن 1752ع ۾ وفات ڪئي ۽ کيس ڀٽ شاهه ۾ دفن ڪيو ويو. سنڌ جي حڪمران غلام شاهه ڪلهوڙي سندس هڪ عاليشان مقبرو اڏايو هو. جتي هر سال صفر مهيني جي 14 تاريخ تي سندس ساليانو عرس ملهايو ويندو آهي ۽ تن ڏينهن جو هڪ ميلو پڻ لڳندو آهي. جنهن ۾ سنڌ جي ڪنڊ ڪڙڇ مان ڀانڊيٽڙا اچي حاضر ٿيندا آهن. انهيءَ موقعي تي هڪ ادبي ڪانفرنس به ڪوٺائي ويندي آهي. جنهن ۾ عالم ۽ اديب سندس رسالي جي پيغام بابت سمجهاڻيون ڏيندا آهن ۽ روزانوارن جو راڳ جي محفل ٿيندي آهي.

شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي ڪلام ۾ نصيحت جا نُڪتا

اها ڳالهه ته اسين سڀ ڄاڻون ٿا ته شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو سمورو ڪلام پنهنجي امڙ جي ٻولي سنڌيءَ ۾ چيل آهي. شاهه سائين وڏي علم ۽ فضيلت وارو انسان هو. کيس عربي، فارسي، هندي ۽ ٻين ٻولين جي چڱي ڄاڻ هئي ۽ سندس زماني ۾ فارسيءَ ۾ شاعري ڪرڻ جو رواج به هو. ان دور ۾ جيڪو به فارسيءَ ۾ شاعري ڪندو هو ماڻهوان کي وڏو اڪابر سمجهندا هئا ۽ وقت جا بادشاهه کيس انعام اڪرام ڏيندا هئا، پر پوءِ به شاهه لطيف پنهنجو ڪلام سنڌيءَ ۾ چيو انهيءَ تي ڪڏهن توهان سوچيو آهي؟

پيارا ٻارو! شاهه سائينءَ پنهنجو ڪلام سنڌيءَ ۾ انهيءَ ڪري چيو جو هو پنهنجي پياري ٻوليءَ سان بيحد محبت ڪندو هو. هو هڪ وطن دوست انسان هو. جنهن کي پنهنجي وطن، ان جي رهواسين ۽ انهن جي هر هڪ شيءِ سان پيار هو. هن سوچيو ته جيڪڏهن اسين سنڌي به پنهنجي ٻوليءَ بدران فارسيءَ يا ڪنهن ٻي ٻوليءَ ۾ شاعري ڪنداسين ته پوءِ اسان جي ٻولي شاهوڪار ڪيئن ٿيندي ۽ جيڪڏهن اسان ئي ان کي اهميت نه ڏينداسين ته پوءِ اها زندهه ڪيئن رهندي؟ ماڻهن جي ساراهه ۽ انعامن اڪرامن جي پرواهه ڪرڻ بدران هن پنهنجي ٻوليءَ جي پرواهه ڪئي ۽ ان جي پلائيءَ جو سوچيو.

شاهه سائينءَ جي سنڌيءَ ۾ شاعري ڪرڻ سان سنڌي ٻولي ايتري ته شاهوڪار ۽ سگهاري ٿي وئي، جواچ اسين کيس 'سنڌي ٻوليءَ جو معمار' يا ٺاهيندڙ ۽ جوڙيندڙ سڏيون ٿا

۽ کيس تمام گهڻي عزت ۽ پيار سان ياد ڪريون ٿا. پر جن شاعرن پراڻي ٻوليءَ ۾ شاعري
 ڪئي، اڄ انهن کي ڪير به نٿو سڃاڻي.
 شاهه سائينءَ جي پنهنجي سنڌي ٻوليءَ ۾ پنهنجي ديس ۽ ديس وارن جي سک ۾
 ڪيل شاعريءَ مان اسان کي اها نصيحت ٿي ملي ته اسان کي به گهرجي ته اسين پنهنجي
 ٻوليءَ سان پيار ڪريون ۽ ان جي خدمت ڪرڻ لاءِ هر وقت تيار رهون ۽ پنهنجي ديس ۽ ان ۾
 رهندڙ سمورن انسانن سان سک ۽ محبت سان گڏجي گذاريون.

بيت: 1

وڳر ڪيو وٿن، ڀرت نه چنن پاڻ ۾،
 ڀسو پڪيڙن، ماڻهننن مڻ گهڻو.

وڳر:	ولر، ٽولو	پڪيڙن:	پڪين کي
ڀرت:	پيار، محبت	ماڻهننن:	ماڻهن کان، انسانن کان
چنن:	چني ڌار ڪن	مڻ:	محبت، پيار
ڀسو:	ڏسو		

بيت جي سمجھائي

هيءُ بيت شاھ جي رسالي جي ”سر ڏهر“ مان چونڊيو ويو آهي. هن بيت ۾ شاھ سائينءَ پکين جي پاڻ ۾ گڏجي اڏامڻ، داڻو چڱو ۽ ڍنڍ يا نديءَ ۾ گڏ گڏ ترڻ کي هڪ مثال طور پيش ڪندي چيو آهي، ته ڏسو ته اُهي ڪيئن نه پاڻ ۾ انسانن کان وڌيڪ ٻڏيءَ ۽ محبت سان گڏجي رهن ٿا ۽ ڪڏهن به هڪ ٻئي کان ڌار نٿا ٿين. انسانن کي به گهرجي ته پاڻ ۾ ٻڏي ڪن ۽ پکين وانگر ميٺ محبت ۽ پائيجاري سان گڏجي رهن.

بيت: 2

نمي گمي نهار تون، ڏمر ڏولائو،
ٿئي ساڃائو، جي اُپئين انهيءَ پير تي.

نمي: نوڙي جُهڪي عاجزيءَ سان   ڏولائو: ڏڪ، تڪليف، مونجھارو
گمي: صبر سان، برداشت سان   ساڃائو: ساڃاهه، سمجھه
ڏمر: ڪاوڙ، غصو، چڙ ڏاڍ   اُپئين: تون بيهين

بيت جي سمجھائي

هيءَ بيت شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جي رسالي جي ”سريمن ڪلياڻ“ مان ورتل آهي. هن بيت ۾ شاھ صاحب اسان کي سمجھايو آهي ته انسان کي ٻين ماڻهن سان نوڙت ۽ نياز سان هلت رکڻ گھرجي ۽ اجائي چڙ ۽ ڪاوڙ کان پاسو ڪرڻ گھرجي، ڇو ته انهيءَ سان تڪليف ۽ مونجھارو پيدا ٿيندو آهي. جيڪڏهن انهيءَ نصيحت تي عمل ڪبو ته مونجھارو ختم ٿيندو ۽ ڳالهه سمجھه ۾ ايندي.

بيت: 3

يارُ سڏائي سڀڪو، جاني، زباني،
آهي آساني، ڪم پئي ٿي ڪل پوي!

جاني: دلي دوست
زباني: زبان سان، وات سان
آساني: سولائي
ڪل: خبر

بيت جي سمجهاڻي

هيءَ بيت شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي رسالي جي ”پروو سنڌي“ نالي سر مان ورتو ويو آهي. هن بيت ۾ شاهه صاحب سمجهايو آهي ته هن دنيا ۾ توهان کي ڪيترائي دوست ملندا، جيڪي زبان سان دوستيءَ جو دم هڻندا، پر سندن دوستي سڄي آهي يا ڪوڙي، اها خبر اوسيتائين ڪانه پوندي، جيستائين توهان جو ڪو ڪم انهن ۾ پوي. ان ڪري ضروري آهي ته هر ڪنهن سان دوستي ڪرڻ بدران سوچي سمجهي سڄي ۽ صحيح ماڻهوءَ سان دوستي ڪرڻ گهرجي.

بيت: 4

سُتَا اُتِي جَاڳُ، نِنْدَ نَه كَجِي ايتري،
سلطاني سُهَآڳُ، نِنْدُنَ ڪَندي نه ملي.

سُتَا: اي سُتَل! نندڻ ۾ سُتَل، غافل
جَاڳُ: سجاڳ ٿيئ
ايتري: ايڏي، گهڻي
سلطاني وڏو انعام وڏي سعادت،
سُهَآڳُ: اعليٰ مقصد

بيت جي سمجهاڻي

هيءُ بيت شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي ”سُر ڏهر“ مان چونڊيو ويو آهي. هن بيت ۾ انسان کي اها نصيحت ڪئي وئي آهي ته اي غافل، سست ۽ نندڻون ڪندڙ انسان، نندڻ مان اُٿي سجاڳ ٿي، ڇو ته اها غفلت واري نندڻ تنهنجي اعليٰ مقصد کي حاصل ڪرڻ واري راهه ۾ رڪاوٽ آهي. هيءَ دنيا عمل ڪرڻ جي جاءِ آهي ۽ زندگيءَ ۾ ڪو اعليٰ مرتبو ۽ وڏي سعادت حاصل ڪرڻ لاءِ سجاڳ رهي ڪم ڪرڻ جي ضرورت آهي.

بيت: 5

سائينم! سدائين ڪرين، مٿي سنڌ سُڪار،
دوست منا دلدار، عالم سڀ آباد ڪرين!

سائينم: منهنجا سائين منهنجا الله سائين عالم: سارو جهان سڄي دنيا
سُڪار: خوشحالي، آبادي، سُڪ آباد: سڪيو ستابو، آسودو
دلدار: محبوب، دل گهريو دوست

بيت جي سمجهاڻي

هيءُ بيت شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي رسالي جي ”سرسارنگ“ مان ورتو ويو آهي. هن بيت ۾ شاهه لطيف الله سائين کان دعا گهري آهي ته، اي منهنجا مولا! تون پنهنجو ڪرم ڪري اسان جي وطن سنڌ کي سدائين خوشحال، شاد ۽ آباد رک. اُن سان گڏ اي منهنجا محبوب رب! تون سموريءَ دنيا کي به سڪيو ستابو ۽ آسودو رک.

مشق

- سوال 1: (i) شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي والد جو نالو ڇا هو؟
(ii) سچو دوست ڪنهن کي ڇڏيو آهي؟
(iii) شاه سائين سٺي هلت هلڻ لاءِ ڪهڙو ڏس ڏنو آهي؟
(iv) اسان کي پکين کان ڇا سکڻ گهرجي؟
(v) شاه سائين سنڌ ۽ سموري دنيا کي ڪهڙي دعا ڏني آهي؟

سوال 2: هيٺ ڏنل لفظن جا ضد لکو:

ضد

لفظ

ضد

لفظ

سڪار

ميٺ

آباد

ڇنڻ

دوست

آساني

ننڊ

